

1. Przewidziane tym przepisem [art. 1105 § 2 k.p.c. - wstawienie własne] uzależnienie dopuszczalności skutecznego zastrzeżenia klauzuli arbitrażowej od „zagranicznego statusu” co najmniej jednej ze stron odnosi się do fazy zawarcia umowy derogacyjnej, zatem dotyczy stron tej właśnie umowy, a nie stron sporu objętego zapisem. Celem umowy derogacyjnej jest bowiem poddanie przyszłych sporów majątkowych sądowi polubownemu (art. 697 k.p.c. w zw. z art. 1105 § 2 k.p.c.), a zatem o skuteczności zapisu na działający za granicą sąd polubowny rozstrzyga kreująca ten zapis umowa derogacyjna, o ile w chwili zawierania tej umowy spełnione są przesłanki ograniczające, a wymienione w art. 1105 § 2 k.p.c.

2. Konieczność badania mocy i skuteczności prawnej klauzuli arbitrażowej, ale wg stanu faktycznego z daty zawarcia umowy derogacyjnej, może doprowadzić nawet do takiej sytuacji, w której zagraniczny sąd polubowny będzie właściwy do rozstrzygnięcia sporu, mimo, że w dacie jego wszczęcia strony tego sporu nie spełniają już żadnej z wymienionych w art. 1105 § 2 k.p.c. cech „zagraniczności”, tj. posiadania siedziby za granicą, lub prowadzenia tam przedsiębiorstwa, z którym wiąże się wszczęty spór (...).

**Postanowienie Sądu Najwyższego
z dnia 8 sierpnia 2003 r.
V CK 486/02**

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Kwaśniewski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Bronisław Czech

SSN Tadeusz Żyznowski

w sprawie z powództwa "P. – P." Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością przeciwko Stanisławowi P. o zapłatę, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 8 sierpnia 2003 r., kasacji strony powodowej od postanowienia Sądu Apelacyjnego z dnia 29

lipca 2002 r., uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd pierwszej instancji w punkcie I postanowienia z dnia 8 stycznia 2002 r. odrzucił pozew o zapłatę, uzasadniając to rozstrzygnięcie istnieniem w łączącej strony umowie sprzedaży zapisu na sąd polubowny, wskutek inkorporacji do treści umowy punktu 71 ogólnych warunków. W punkcie II sentencji tegoż postanowienia zasądono od powódki kwotę 24.000 zł tytułem zwrotu kosztów procesu.

Powyższe postanowienie powódka zaskarżyła w całości, kwestionując w zażaleniu zarówno zasadność orzeczenia odrzucającego pozew, jak również rozstrzygnięcia w przedmiocie wysokości zasądzonych od niej kosztów procesu.

Postanowieniem z dnia 29 lipca 2002 r. wydanym na posiedzeniu niejawnym Sąd Apelacyjny oddalił zażalenie oraz orzekł o kosztach postępowania zażaleniowego. W uzasadnieniu tego orzeczenia zaaprobował stanowisko Sądu Okręgowego, że postanowienia warunków ogólnych dostawy i montażu urządzeń... stanowią integralną część umowy stron, a treść pkt 71 Ogólnych Warunków spełnia wymogi zapisu na sąd polubowny, o których mowa w art. 698 k.p.c.

Zdaniem Sądu odwoławczego, treść akceptowanego przez strony pkt 71 Ogólnych Warunków dowodzi, że wolą stron było poddanie sporów powstałych na tle umowy rozstrzygnięciu osób (arbitrów) ustalonych wedle Zasad Postępowania Pojednawczego i Arbitrażu Międzynarodowej Izby Handlu. W umowie chodzi więc o zapis na sąd polubowny, jakkolwiek nie użyto w niej określenia „sąd polubowny”, uznał Sąd Apelacyjny.

Uzasadniając oddalenie zażalenia w części odnoszącej się do rozstrzygnięcia Sądu I instancji w przedmiocie wysokości zasądzonych kosztów procesu, Sąd Apelacyjny stwierdził, że wskutek odrzucenia pozwu powódka przegrała proces w całości, co uzasadniało obciążenie jej kosztami procesu w wysokości czterokrotności minimalnej stawki przysługującej profesjonalnemu pełnomocnikowi strony przeciwnej. W tej sytuacji Sąd odwoławczy uznał, że strona powodowa nie może powoływać się na późniejsze częściowe zaspokojenie jej roszczenia przez pozwanego.

Kasacja powódki oparta została na obu podstawach kasacyjnych.

Skarżąca zarzuciła naruszenia art. 199 § 1 pkt 4 k.p.c. poprzez odrzucenie pozwu w sytuacji, gdy strony nie dokonały zapisu na sąd polubowny spełniającego wymogi polskiego prawa, a nadto zarzuciła błędną wykładnię i zastosowanie art. 698 k.p.c., a tym samym naruszenie art. 1103 k.p.c. w zw. z art. 1105 § 2 k.p.c., prowadzące w konsekwencji do naruszenia art. 45 ust. 1 Konstytucji RP.

Naruszenie art. 202 k.p.c. uzasadnia powódka błędnym przyjęciem, że należywym uzasadnieniem istnienia zapisu na sąd polubowny jest wyłącznie oświadczenie procesowe pozwanego.

Zarzut naruszenia art. 73 k.c. i art. 78 k.c. w zw. z art. 698 k.p.c. uzasadniono przyjęciem, że czynność prawna jest ważna, mimo niezachowania wymaganej prawem formy.

Z kolei naruszenie art. 65 k.c. oraz art. 385 k.p.c. w zw. z art. 698 k.p.c. i art. 1103 k.p.c. w zw. z art. 1105 § 2 k.p.c. uzasadnia powódka wadliwym uznaniem, że strona umowy związana jest wzorcem także w sprawie drogi sądowej, a nie wyłącznie zapisem w umowie podpisanej przez strony lub odrębną umową w formie pisemnej.

Naruszenie art. 1103 k.p.c. i art. 1105 k.p.c. uzasadnia skarżąca poddaniem sporu stron mających miejsca zamieszkania i siedziby w Polsce pod rozstrzygnięcie działającego za granicą sądu polubownego.

Wreszcie, kasacja zarzuca naruszenie art. 19 § 1 k.p.c. w zw. z art. 203 k.p.c. poprzez błędne ustalenie wartości przedmiotu sporu w chwili orzekania przed sądem I instancji, a nadto naruszenie art. 98 § 1 k.p.c. przez błędną jego wykładnię i zastosowanie w zakresie ustalenia co jest niezbędnym kosztem procesu.

W uzasadnieniu kasacji skarżąca eksponuje zarzut naruszenia zakazu poddawania sporów podmiotów krajowych orzecznictwu sądów zagranicznych, w tym także sądów arbitrażowych, z naruszeniem bezwzględnie obowiązującej zasady jurysdykcji krajowej. Powódka wywodzi, że klauzula arbitrażowa musi być jednoznaczna i konkretna, a powołując się na piśmiennictwo wskazuje, że w prawie polskim rozróżnia się umowę arbitrażową na krajowy sąd polubowny i umowę arbitrażową na zagraniczny sąd polubowny, przy czym ta druga umowa może być zawarta tylko w przypadkach taksatywnie określonych w art. 1105 §

2 k.p.c. Tymczasem sąd arbitrażowy Międzynarodowej Izby Handlu z siedzibą w Paryżu jest „działającym za granicą sądem polubownym”, a zatem poddanie rozstrzygnięcia sporów temu Sądowi narusza art. 1103 k.p.c. w zw. z art. 1105 § 2 k.p.c. i art. 697 § 1 k.p.c., skoro obie strony mają miejsce zamieszkania lub siedzibę w Polsce, wywodzi strona skarżąca.

Pozwany w piśmie procesowym, nazwanym „odpowiedzią na kasację”, wniósł o odmówienie przyjęcia kasacji do rozpoznania oraz zasądzenie kosztów zastępstwa adwokackiego. Zdaniem pozwanego, fakt dokonania w umowie stron zapisu na sąd polubowny nie może budzić żadnych wątpliwości, a zapis ten nie jest zapisem na zagraniczny Sąd polubowny.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja powódki zasługiwała na uwzględnienie wobec trafności części spośród zgłoszonych w niej zarzutów. Trafnie uznał Sąd odwoławczy, że z woli stron, wyrażonej w § 9 umowy sprzedaży, treść postanowienia pkt 71 warunków ogólnych dostawy i montażu urządzeń... ORGALIME SE 94 stała się integralną częścią umowy. Jednoznaczne brzmienie § 9 umowy dowodzi bowiem, że wolą stron była inkorporacja do umowy postanowień wskazanego wzorca umownego, w sprawach nie unormowanych przez umowę.

Wbrew stanowisku skarżącej spółki wyrażonemu w kasacji, Sąd drugiej instancji nie stwierdził, aby w sprawie drogi sądowej strony związane były wzorcem, a nie wyłącznie zapisem umowy. Przeciwnie, wskazując na skuteczność zabiegu inkorporacji przez strony postanowienia wzorca do treści umowy, Sąd ten wyraźnie uznał, że zapis zawarty w pkt 71 wzorca stał się z woli stron integralną częścią łączącej je umowy. W tej sytuacji zarzut naruszenia przepisów art. 65 k.c. oraz art. 385 k.c. należało uznać za chybiony w wyżej podanym zakresie.

Natomiast nie sposób zaprzeczyć trafności zarzutów naruszenia przepisów art. 1103 k.p.c. i art. 1105 § 2 k.p.c. wskutek co najmniej przedwczesnego uznania skuteczności dokonanego zapisu na Sąd polubowny, jako zgodnego z wymogami polskiego prawa, a w konsekwencji co najmniej przedwczesnego przesądzenia, że istniały podstawy do odrzucenia pozwu z mocy art. 199 § 1 pkt 4 k.p.c. Treść umowy, w zakresie odzwierciedlonym treścią postanowienia pkt 71 Ogólnych Warunków... spełnia co prawda, przewidziany w art. 698 § 2 k.p.c., wymóg oznaczenia w zapisie na sąd polubowny stosunku prawnego, z którego spór może wyniknąć. Stwierdzono w niej bowiem wyraźnie, że chodzi o rozstrzygnięcie wszelkich

sporów wynikłych w związku z łączącą strony umową. Funkcja rozstrzygnięcia sporu jako jeden z niezbędnych elementów skutecznego dokonania zapisu na Sąd polubowny została więc w umowie uwzględniona (por. wyrok SN z dnia 11 lipca 2001 r., V CKN 379/00 – niepubl.; wyrok SN z dnia 11 października 2001 r., IV CKN 139/01, LEX nr 53085).

Jednakże treść tego postanowienia umownego nie pozwala jeszcze jednoznacznie przesądzić o tym, czy wolą stron było dokonanie zapisu na rzecz działającego za granicą sądu polubownego, czy też na rzecz sądu polubownego działającego w Polsce, a zobowiązanego jedynie do stosowania przy rozstrzygnięciu sporów Zasad Postępowania Pojednawczego i Arbitrażu Międzynarodowej Izby Handlu. Kwestia ta nie została jednoznacznie przesądzona, a ma ona podstawowe znaczenie dla oceny skuteczności dokonania zapisu na sąd polubowny, a to wobec istnienia wyraźnych ustawowych ograniczeń, wynikających z art. 1105 § 2 k.p.c., w sytuacji gdyby wolą stron było dokonanie umownego wyłączenia jurysdykcji sądów polskich na rzecz działającego za granicą Sądu polubownego. W tym ostatnim zakresie zarzut naruszenia art. 65 § 2 k.c. należałoby uznać za trafny, bowiem wobec niejednoznacznego brzmienia postanowienia umowy, a będącego odzwierciedleniem treści postanowień wzorca, wymaga wyjaśnienia kwestia, czy wolą stron było poddanie sporu rozstrzygnięciu działającego w Polsce sądu polubownego, czy też wyłączenie jurysdykcji sądów polskich na rzecz działającego za granicą sądu polubownego. W tej ostatnio wymienionej sytuacji powstałaby bowiem konieczność oceny skuteczności dokonania takiego zapisu z uwzględnieniem przesłanek z art. 1105 § 2 k.p.c. **Przewidziane tym przepisem uzależnienie dopuszczalności skutecznego zastrzeżenia klauzuli arbitrażowej od „zagranicznego statusu” co najmniej jednej ze stron odnosi się do fazy zawarcia umowy derogacyjnej, zatem dotyczy stron tej właśnie umowy, a nie stron sporu objętego zapisem. Celem umowy derogacyjnej jest bowiem poddanie przyszłych sporów majątkowych sądowi polubownemu (art. 697 k.p.c. w zw. z art. 1105 § 2 k.p.c.), a zatem o skuteczności zapisu na działający za granicą sąd polubowny rozstrzyga kreująca ten zapis umowa derogacyjna, o ile w chwili zawierania tej umowy spełnione są przesłanki ograniczające, a wymienione w art. 1105 § 2 k.p.c. (postanowienie SN z dnia 16 lutego 1999 r., I CKN 1020/98, OSP 1999/11/199).**

O spełnieniu więc wymogów ustawowych ostatnio wymienionego przepisu, tj. wystąpienia określonego nim elementu zagranicznego po którejkolwiek ze stron, decyduje moment zawierania umowy derogacyjnej, a nie moment wszczęcia sporu pomiędzy stronami

związanymi zapisem na sąd polubowny. **Konieczność badania mocy i skuteczności prawnej klauzuli arbitrażowej, ale wg stanu faktycznego z daty zawarcia umowy derogacyjnej, może doprowadzić nawet do takiej sytuacji, w której zagraniczny sąd polubowny będzie właściwy do rozstrzygnięcia sporu, mimo, że w dacie jego wszczęcia strony tego sporu nie spełniają już żadnej z wymienionych w art. 1105 § 2 k.p.c. cech „zagraniczności”, tj. posiadania siedziby za granicą, lub prowadzenia tam przedsiębiorstwa, z którym wiąże się wszczęty spór** (por. wyrok SN z dnia 16 marca 2000 r., I CKN 1507/99, LEX nr 51803).

Wobec powyższego zarzut naruszenia art. 199 § 1 pkt 4 k.p.c. okazał się trafny wskutek co najmniej przedwczesnego przesądzenia o skuteczności dokonania zapisu na sąd polubowny i w następstwie tego odrzucenia pozwu, bez uprzedniego wyjaśnienia, czy podstawą oceny winny być wyłącznie przesłanki z art. 697 i art. 698 k.p.c., czy również przesłanki wynikające z art. 1105 § 2 k.p.c.

Nie można również odmówić racji stronie skarżącej w zakresie dotyczącym zarzutu naruszenia art. 98 § 1 k.p.c., a uzasadnionego bezzasadnością oddalenia jej zażalenia na postanowienie Sądu pierwszej instancji w przedmiocie wysokości kwoty zasądzonych kosztów procesu. I choć rację ma Sąd odwoławczy twierdząc, że orzeczenie o odrzuceniu pozwu skutkuje uznaniem, że powódka przegrała proces w całości, to jednak zasadnie stwierdzono w kasacji, że wysokość kosztów zastępstwa procesowego strony pozwanej została zasądzona przez Sąd pierwszej instancji z uwzględnieniem pierwotnej wartości przedmiotu sporu, a więc z pominięciem faktu, że na rozprawie przed Sądem pierwszej instancji w dniu 28 listopada 2001 r. powódka ograniczyła wartość przedmiotu sporu do kwoty 190.884,85 zł. Zarzut w tym przedmiocie powódka sformułowała w zażaleniu, jednakże Sąd drugiej instancji oddalił zażalenie także i w tym zakresie, pomijając okoliczność, że o wysokości zasądzonych kosztów zastępstwa procesowego, z uwzględnieniem czterokrotności stawki minimalnej, rozstrzygać powinna aktualna wartość przedmiotu sporu z daty orzekania przez Sąd pierwszej instancji, a nie z daty wszczęcia procesu.

W tym stanie rzeczy Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji, działając na podstawie art. 393¹³ § 1 k.p.c.

Źródło: Biuro Studiów i Analiz Sądu Najwyższego